

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



دانشگاه قم

دانشکده الهیات

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

تشریفات استماع شهادت شهود در فقه امامیه، اهل سنت و قانون موضوعه

ایران

استاد راهنما:

دکتر علیرضا ابراهیمی

نگارنده:

سید هاشم فرج زاده

بهار ۱۳۹۳

حمد و سپاس خدای (عزّ و جلّ)، که توفیق کسب و دانش و معرفت را به ما عطا فرمود. با سلام و درود فراوان بر روان پاک و مطهر سرور و سالار شهیدان حضرت اباعبدالله الحسین (ع) و همراهان کربلایی شان، و شهدای هشت سال دفاع مقدس که با خون خود درخت خشکیده اسلام را آبیاری نمودند و سلام و درود بی کران بر بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره) و جانشین شایسته و بر حق ایشان حضرت آیت الله العظمی امام خامنه ای (مدظله)، در اینجا بر خود لازم می دانم از تمامی اساتید بزرگوار، به ویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالیان گذشته مرا در تحصیل علم و معرفت و فضائل اخلاقی یاری نموده اند، تقدیر و تشکر نمایم. از استاد گرامی، مهربان و بزرگوار جناب آقای دکتر علیرضا ابراهیمی که راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان نامه تقبل نمودند، نهایت تشکر و سپاسگذاری را دارم و کمال توفیقات الهی را برایشان از درگاه باری تعالی آرزومندم.

تقدیم به:

به مقام عظمای ولایت امام خامنه ای "مدظله"

و پدر و مادر عزیزم

## چکیده

موضوع این رساله (( تشریفات استماع شهادت شهود در فقه امامیه، اهل سنت و قانون موضوعه ایران )) است. شهادت در نظام حقوقی اسلام از اهمیت زیادی برخوردار است به طوری که قرآن کریم در موارد متعدد به شهادت و لزوم اداء و اقامه آن در دعاوی اشاره دارد. در احادیث منقوله از اهل بیت عصمت و طهارت و نیز صحابه رسول خدا ( ص ) در این باره تأکید بسیار شده است و پیرو آن فقهای شیعه و اهل سنت در کتب فقهی به صورت تفصیلی موضوع شهادت را بررسی کرده اند. امروز، توسعه علم و دانش و تسهیل تنظیم سند در اعمال حقوقی سبب شده است تا کشورهای غیر اسلامی مدعی کاهش اعتبار شهادت و تحدید قلمرو آن باشند. اما سیستم حقوقی جمهوری اسلامی ایران با الهام از منابع شرعی، همچنان شهادت را معتبر دانسته و ارزش زیادی به آن قائل است. در عین حال شرایط معین را برای استماع شهادت شهود بیان کرده است تا هرکس نتواند با استناد به شاهدان غیرعادل و شهادت های بی اعتبار دادگاه را اغفال نماید. هدف از اجرای این پایان نامه بررسی شرایط شاهد در فقه مذاهب خمسہ نظیر بلوغ، عقل، ایمان، عدالت ... و نیز در قانون موضوعه ایران و تأثیر این شرایط در استماع شهادت شهود است. این پژوهش به وجود شباهت ها و تفاوت ها در میان مذاهب خمسہ و قانون موضوعه ایران اذعان دارد. روش تحقیق در این رساله تحلیلی- توصیفی است و کتابهای فقهی، قوانین موضوعه ایران و نرم افزارهای علوم اسلامی ابزارهای گردآوری اطلاعات بوده اند.

## واژگان کلیدی:

استماع شهادت، جلب و احضار شاهد، شهادت فرع، جرح شهود، شهادت مردود.

عنوان	صفحه
مقدمه .....	۱
۱. تعریف مسأله .....	۴
۲. سؤالات تحقیق .....	۴
الف. سؤال اصلی .....	۴
ب. سؤالات فرعی .....	۴
۳. پیشینه تحقیق .....	۵
۴. ضرورت انجام تحقیق .....	۵
۵. فرضیه ها .....	۵
۶. هدف تحقیق .....	۵
۷. جنبه جدید بودن و نوآوری طرح تحقیق .....	۶
۸. دشواری های تحقیق .....	۶

### فصل اول: کلیات و ماهیت شهادت

۱. بررسی مفهوم شهادت .....	۸
۱-۱. شهادت در لغت .....	۸
۲-۱. شهادت در اصطلاح .....	۹
۲. بینه واژه ای قرآنی و اصطلاحی فقهی .....	۱۱
۱-۲. ارزش اثباتی اسناد یا بینه کتبی .....	۱۳

۱۳	..... ۲-۲. آراء فریقین در مورد بینہ
۱۴	..... ۲-۳. انواع بینہ
۱۵	..... ۳. شروط و مستندات شہادت
۱۷	..... ۴. شرایط شاہد
۱۸	..... ۴-۱. بلوغ
۱۸	..... ۴-۲. عقل
۱۸	..... ۴-۳. اسلام
۱۹	..... ۴-۴. ایمان
۱۹	..... ۴-۵. عدالت
۱۹	..... ۴-۶. حلال زادگی
۲۰	..... ۴-۷. عدم تہمت
۲۴	..... ۵. زمان لزوم اہلیت شاہد
۲۵	..... ۶. شہادت زن در نظریہ رایج فقہاء
۲۸	..... ۶-۱. اعتبار شہادت زنان در قانون موضوعہ ایران

## فصل دوم: آیین استماع شہادت

مقدمہ

۳۱	.....
----	-------

### بخش اول: آیین استماع

۳۲	..... ۱. شہادت حق یا تکلیف
----	----------------------------

الف. از منظر فقه	۳۲
۱. آیات قرآن	۳۴
۲. سنت	۳۵
۳. اجماع فقها	۳۶
۴. بنای عقلاء	۳۶
ب. از منظر قانون	۳۶
۲. احضار شاهد	۳۸
۳. جلب شاهد	۴۱
۴. جرح و تعدیل شاهد	۴۳
۴-۱. جرح	۴۳
۴-۲. راه های احراز عدالت	۴۳
۴-۳. تعدیل شاهد	۴۴
۴-۴. عدم پذیرش جرح	۴۹
۵. کیفیت بازجویی از شهود	۵۰
۶. مطالبه هزینه از طرف شاهد	۵۴
۷. اتحاد شهود در موضوع شهادت	۵۷
۸. تعارض دو بینه	۶۱
۹. تبعیت حکم از شهادت	۶۴

بخش دوم: شهادت فرع



۶۶	..... ۱. شهادت فرع
۶۸	..... ۱-۱. شهادت بر شهادت زنان
۷۰	..... ۲-۱. لزوم تعدد در شهادت فرع
۷۱	..... ۳-۱. شهادت فرع در وقت امکان حضور شاهد اصل
۷۲	..... ۴-۱. حضور اصل بعد از ادای شهادت توسط فرع

### فصل سوم: شهادت فرع

۷۵	..... مقدمه
----	-------------

#### بخش اول: فسق و رجوع شاهد

۷۶	..... ۱. فسق شاهد
۸۶	..... ۲. رجوع از شهادت
۸۱	..... ۱-۲. رجوع قبل از صدور حکم و پس از صدور حکم در امور مالی
۸۲	..... ۲-۲. رجوع از شهادت قبل و بعد از صدور حکم در حدود و قتل
۸۳	..... ۳-۲. رجوع از شهادت بر طلاق
۸۴	..... ۴-۲. رجوع شهود احسان و زنا

#### بخش دوم: شهادت زور

۸۷	..... ۱. شهادت زور
۸۸	..... ۲. آیات باب شهادت زور
۸۹	..... ۳. اقامه شاهد زور برای احیای حق
۹۰	..... ۴. مسئولیت شاهد زور در فقه

- ۹۰ ..... ۱-۴. علم به کذب شهادت شهود قبل از صدور حکم
- ۹۲ ..... ۲-۴. علم به کذب شهادت شهود پس از صدور حکم و قبل از اجرای آن
- ۹۴ ..... ۳-۴. علم به کذب شهادت شهود پس از اجرای حکم
- ۹۵ ..... ۵. مسئولیت شاهد زور در قانون
- ۹۶ ..... ۶. ادعای ظن بر عدم پذیرش شهادت
- ۹۷ ..... ۷. طرق اثبات شهادت زور
- ۱۰۰ ..... ۸. نتیجه گیری
- ۱۰۲ ..... ۹. منابع و مآخذ

## مقدمه

باب قضا و شهادت از ابوابی است که در ارتباط مستقیم با جامعه انسانی است و همیشه مردم در اجتماع نیاز به این امور دارند و قاضی بدون بینة و شهود در محاکم نمی‌تواند به حق حکم کند. لذا نیاز به تبیین مسائل و احکام مختلف آن بر اساس قوانین که متخذ از منبع وحی است وجود دارد و بر این اصل علمای بزرگ شیعه با استناد به مبانی و ادله اربعه فقه(قرآن مجید، سنت پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت عصمت و طهارت، عقل، اجماع) و علمای اهل سنت با تمسک به قرآن کریم و سنت پیامبر و قیاس، مصالح مرسله و استحسان به بیان این مهم پرداخته‌اند.

در تمامی ادوار و هم‌چنین در همه دستگاه‌های حقوقی شهادت شهود به عنوان یکی از ادله اثبات دعوی همواره مورد استفاده طرفین دعوی در اثبات ادعاهای آنان بوده است لیکن حدود استفاده و درجه اعتبار آن از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. اهمیت دلیل مذکور در دوران گذشته به دلیل صداقت انسان‌های آن ادوار از یک سو و فقدان دستاوردهای عملی و فنی از سویی دیگر بسیار بیشتر از دوران فعلی بوده است.

در ایران باستان به خاطر اهمیتی که برای گفتار افراد قائل بودند شهادت برادر به نفع یا به ضرر برادر دیگر و شهادت زن برای شوهر بدون در نظر گرفتن درجه قرابت خویشاوندی مورد استماع قرار می‌گرفت. تکلیف اخلاقی و اجتماعی آحاد افراد جامعه در مقابل دستگاه عدالت ایجاب می‌نماید که افراد در مواقع مختلفی اقدام به اداء شهادت نموده و در صورت استدعای طرفین دعوی و نیاز دستگاه قضایی در مراجع قضایی قانونی حضور یافته و فرشته عدالت را در جهت آشکار نمودن چهره حق یاری و مساعدت نماید.

در اجتماعاتی که افراد به اصول اخلاقی و مذهبی پای بند نباشند استفاده از شهادت می‌تواند اثرات سویی بار آورد و باعث تضییع حقوق افراد شود بالعکس در جوامعی که افراد مقید به راست‌گویی هستند و ادای شهادت را تکلیف خود می‌شناسند می‌تواند در احیاء حقوق مؤثر واقع شود؛ از طرف دیگر گواه حتی وقتی که کمال صداقت را داشته باشد بازهم کمتر پیش می‌آید گواهی او خالی از اشتباه و اشکال باشد زیرا ممکن است از حقیقت اموری که بیان آن را از او

درخواست می‌کنند کاملاً آگاهی نداشته و واقعه را به‌درستی ندیده یا نشنیده باشد یا نتوانسته همه را به‌خوبی در حافظه خود نگهدارد به همین خاطر فقه و قانون شرایط سنگینی برای استماع گواهی معین کرده است.<sup>۱</sup> از جمله آن که ادای شهادت باید از روی قطع و یقین بوده و مفاد آن در معنا توافق داشته باشد و همچنین مطابق با دعوی باشد.<sup>۲</sup> تعداد شهود در حقوق اسلام موضوعیت داشته و صرف نظر از شرایط فردی که شهود باید از جهت اداء داشته باشند هر یک از موضوعات مذکور در محاکمه با نصاب خاصی از شهود قابل استماع و اثبات است ولی در حقوق ایران صرف نظر از موارد خاص، مورد شهادت عددی نبوده بلکه وزنی است به عبارت بهتر اصولاً ارزش گواهی به عده شهود بستگی ندارد بلکه به کیفیت ادای گواهی آن‌ها ارتباط دارد.

کسیکه بعنوان شاهد نزد قاضی حاضر می‌شود باید حائز شرایطی باشد. از جمله اینکه بالغ، عاقل، مسلمان، عادل، حلال زاده باشد و نیز نسبت به دعوی مطروحه از جهت کسب منفعت یا دفع ضرر، در مصلن اتهام نباشد. این شرایط بین فقهای امامیه، اهل سنت و حقوقدانان با یک یا دو مورد اختلاف متفاوت است.

خود شهادت نیز باید دارای شرایطی باشد. شهادت باید قطعی و یقینی باشد و شاهد مورد شهادت را دیده یا شنیده باشد. شهادت به دو نوع شهادت اصل و شهادت فرع تقسیم می‌شود. ادای شهادت نزد فقهای امامیه واجب کفایی است. برخی آنرا را مستحب دانسته‌اند و حقوقدانان اجبار شاهد به ادای شهادت و جلب و احضار قهری وی را نپذیرفته‌اند. حال آنکه در فقه فقط واجب دانسته شده و عدم حضور شاهد را معصیت دانسته است. ولی در هیچ جایی متذکر نشده است که آیا برای اقامه شهادت شاهد می‌توان به قوه قهریه متصل شد یا خیر؟ همچنین روند حضور شاهد در فقه مسکوت مانده است. از طرفی دیگر چون فقهای امامیه و اهل سنت ادای شهادت را واجب دانسته‌اند فلذا مطالبه هزینه و حق الزحمه را از طرف شاهد جایز نمی‌دانند و این در حالی است که دقیقاً قانون ایران گرفتن حق الزحمه و هزینه ایاب و ذهاب را برای شاهد جایز و حق دانسته است. شاهد در صورت فسق، رجوع و تزویر متناسب با اینکه این موارد قبل از شهادت، بعد از آن، قبل از صدور حکم، بعد از آن، قبل از اجرای حکم و یا در نهایت بعد از آن باشد، مسئول و ضامن است. همه این موارد در رساله پیش رو بررسی و بیان می‌شود.

بنابر مطالب گفته شده از رساله حاضر که متشکل از سه فصل می باشد، در فصل اول به بحث کلیات شهادت متشکل از تعاریف لغوی و اصطلاحی، شرایط و ارزش شهادت، موضوع شهادت، شرایط شاهد و شهادت زنان و ارزش آن درمقایسه با شهادت مردان در فقه و قانون، پرداخت شده است.

فصل دوم در دو بخش؛ بخش اول حق یا تکلیف بودن شهادت، دلایل وجوب شهادت، احضار و جلب شاهد، جرح و تعدیل شهود، راه های احراز عدالت، مطالبه هزینه از طرف شاهد، اتحاد شهود در موضوع شهادت، تبعیت حکم از شهادت، و بخش دوم، موضوع شهادت بر شهادت، لزوم تعدد در شهادت فرع و دیگر فروع شهادت بر شهادت بیان می شود.

در نهایت فصل سوم نیز با یک مقدمه مختصر شروع و در دو بخش به مبحث فسق، رجوع و تزویر شاهد می پردازد و مسئولیت شاهد را در هریک از موارد سه گانه روشن می سازد و با یک جمع بندی به پایان می رسد.

در پایان، رساله با نتیجه گیری و ذکر منابع و مأخذ خاتمه می یابد.

---

۱. ماده ۱۳۱۳ ق.م؛ ماده ۱۵۵ ق.آ.د.ک.

۲. مواد ۱۳۱۵، ۱۳۱۶ و ۱۳۱۷ ق.م.

## ۱. تعریف و بیان مسأله:

مسأله مورد بررسی این است که از نظر فقه اسلامی در کتابهای قضا و شهادات مانند کتاب القضاء و الشهادات للمعة الدمشقیه و شرح للمعه و کتاب القضاء جواهر الکلام، همچنین مباحث قضایی اهل سنت در مورد کیفیت، روش و آیین استماع شهادات شهود مطالبی وجود دارد. برای نمونه در لمعه شهید اول آمده است:

در صورتی که منکر چیزی را انکار کند، اگر قاضی علم به حکم ندارد، باید از مدعی شاهد بطلبد. و اگر مدعی بگوید شاهد دارم، قاضی می گوید: می توانی آنرا حاضر کنی و قاضی باید بگوید: اگر می خواهی آنرا حاضر کن.

از سوی دیگر در آیین دادرسی کیفری و قانون موضوعه ایران قواعد و مقرراتی در این زمینه یافت می شود. اکنون مسأله مورد توجه این است که آیا تمام قواعد و مقررات موجود در قوانین جاری پیرامون کیفیت و تشریفات استماع شهادات شهود با آنچه در مبانی فقهی وجود دارد سازگاری دارند یا نه؟

مطالعه تطبیقی موضوع تشریفات استماع شهادات شهود در قوانین موضوعه ایران و مبانی فقهی شیعه و اهل سنت مسأله تحقیق حاضر است. شباهت ها و تفاوت ها، سؤالات تحقیق را به خود اختصاص خواهند داد.

## ۲. سؤالات تحقیق:

### الف. سؤال اصلی:

میان مبانی فقهی امامیه و اهل سنت در زمینه تشریفات استماع شهادات شهود با قوانین موضوعه ایران چه نسبتی وجود دارد؟

### ب. سؤالات فرعی:

۱. میان مبانی فقهی امامیه و اهل سنت راجع به تشریفات استماع شهادت شهود با قوانین موضوعه ایران چه شباهت هایی وجود دارد؟

۲. میان مبانی فقهی امامیه و اهل سنت راجع به تشریفات استماع شهادت شهود با قوانین موضوعه ایران چه تفاوت هایی وجود دارد؟

### ۳. پیشینه تحقیق:

در کتب فقهی، ابواب قضا و شهادت عباراتی از سوی فقهای بزرگوار دیده می شود، اما مطالعه تطبیقی این موضوعات با قوانین موضوعه ایران و فقه اهل سنت صورت نگرفته و کار تطبیقی در این زمینه جدید و دارای نوآوری است. برای دیدن پیشینه تحقیق می توان به کتاب القضاء و الشهادت جواهر الکلام و کتب اربعه و اهل سنت اشاره نمود.

### ۴. ضرورت انجام تحقیق:

با توجه به اینکه موضوع کیفیت و تشریفات استماع شهادت شهود یکی از موضوعات مهم آیین دادرسی در قوانین موضوعه ایران است، مطالعه تطبیقی با فقه امامیه و اهل سنت دارای ضرورت است.

### ۵. فرضیه ها:

الف. سازگاری مبانی فقهی شیعی و اهل سنت با قوانین موضوعه ایران در زمینه موضوع تحقیق.

ب. ناسازگاری و تقابل صد در صد این مبانی با یگدیگر.

ج. وجود شباهت ها و تفاوت ها در زمینه موضوع تحقیق؛ که این فرضیه سوم مبنای اصلی فهرست بندی رساله است.

### ۶. هدف تحقیق:

هدف از انجام این تحقیق تبیین دقیق تفاوت ها و شباهت های موضوع تحقیق در مبانی شیعی و اهل سنت و قوانین موضوعه ایران است که میزان، اندازه و تأثیر آن در تصمیمات، آراء و تحقیقات قانونگذاران و قضات و کارشناسان و پژوهشگران حقوقی را با موضوع بیش از پیش نمایان می سازد.

## ۷. جنبه جدید بودن و نوآوری طرح تحقیق:

هرچند این موضوع در کتب فقهی شیعه و اهل سنت مطرح شده است، اما کار تطبیقی با قوانین موضوعه و بدست آوردن شباهت ها و تفاوت های موضوع، جدید و نوآوری است.

## ۸. دشواری های تحقیق:

با توجه به محدودیت زمانی، در دسترس نبودن منابع فارسی فقهی امامیه و اهل سنت اینجانب را بر آن می داشت تا وقت بسیاری را صرف ترجمه متون عربی نمایم. همچنین عدم باب بندی اصولی متون فقهی اهل سنت، زمان زیادی می طلبید چراکه لازم بود همه مطالب یک کتاب در زمینه قضا و شهادت مطالعه شود تا شاید مطلبی در زمینه مورد نظر پیدا شود، با اینکه در مواردی علی رغم صرف و هزینه وقت، در آن زمینه مطلبی یافت نمی شد. در زمینه منابع مورد نیاز بدلیل نداشتن سرمایه لازم و از طرفی کمبود منابع و مجلات و مقالات پژوهشی اهل سنت در مضیقه قرار داشتم.



فصل اوّل:

# کلیات و ماهیت شهادت

## فصل اول؛ کلیات و ماهیت شهادت

### ۱. بررسی مفهوم شهادت

#### ۱-۱. شهادت در لغت

شهادت در لغت، معانی متفاوتی دارد از جمله کلمه شهادت در لغت از فعل ثلاثی مجرد شَهِدَ، يَشْهَدُ، شَهِدًا و شَهِدًا گرفته شده است. گفته شده این کلمه اگر بدون حرف اضافه استعمال شود به معنای ادراک و حضور است و با حرف اضافه ( علی ) به معنای اخبار قاطع بوده استعمال آن با حرف ( باء ) مانند (( شَهِدَ عِنْدَ الْحَاكِمِ لِفُلَانٍ عَلَى فُلَانٍ بِكَذَا )) به معنای ادای شهادت یا قسم است. معنای اخیر مترادف جمله؛ حَلَفَ بِكَذَا ( قسم خوردن به کذا ) است.<sup>۱</sup> در کتاب قاموس قرآن چنین آمده است که شهود و شهادت به معنای حضور و معاینه است و در صحاح مشاهده را معاینه گویند. راغب در مفردات آورده است: (( شَهِدَ بِمَعْنَى حُضُورٍ، وَ شَهَادَةٍ فِي مَعْنَى دَيْدِنٍ وَ مَعَايِنَةٍ أُولَى )) شهادت که به معنی حضور و دیدن است گاهی به معنی خبر قاطع می آید. چنان که در صحاح و قاموس گفته شده است ظاهراً مراد از آیه (( وَ مَنْ أَظْلَمَ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ ))<sup>۲</sup> به همین معنی بکار رفته است و نیز به معنی ادای شهادت و اظهار خبر قاطع می باشد.<sup>۳</sup>

شهادت هم دارای معنای اسمی است هم دارای معنای مصدری معنی اسمی آن مانند استعمال این کلمه در آیه (( عَالِمِ الْغَيْبِ وَ شَهَادَةِ ))<sup>۴</sup> می باشد. در آیه مزبور کلمه شهادت در

۱. ر ک: کتب المنجد و اقرب الموارد ذیل کلمه شَهِدَ.

۲. بقره، ۱۴۰.

۳. قریشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، دارالکتب اسلامی - تهران، ج ۴، ۱۳۵۴ ش، ص ۷۴.

۴. انعام، ۳.

مقابل کلمه غیب آمده است. علاوه بر آن، این کلمه در معنی خبر قاطع نیز استعمال می شود و معنی مصدری آن ( حضور داشتن )، ( درک نمودن ) و ( اطلاع داشتن ) و همچنین ( اخبار قاطع دادن ) است.

شهادت در لغت یعنی بیان کردن و شاهد به این اسم ( شاهد ) نامیده شده است زیرا نزد حاکم حق را از باطل روشن و مبین می کند.<sup>۱</sup>

شهادت قول و سخنی است که باعث می شود قاضی آنرا بشنود، در صورتی که گوینده آن عادل و متعدد باشد در فرض لزوم تعدد، و به مقتضای آن حکم کند. از عبارت در صورتی که گوینده آن عادل باشد، استنباط می شود که شاهد نزد قاضی باید عادل باشد.<sup>۲</sup>

## ۱-۲. شهادت در اصطلاح

شهادت در اصطلاح فقهی عبارت است از اخبار از وقوع امور محسوس به یکی از حواس. گواهی گاهی به معنای تصدیق است که در این صورت با مفهوم شهادت تفاوت دارد. در فقه غالباً شرط می کنند که مشهود به باید از دیدنی ها ( مبصرات ) یا شنیدنی ها ( مسموعات ) باشد. مانند عقد و ایقاع که شنیدنی است و قتل و دزدی که دیدنی است. و نیز شهادت اخبار توأم با قطع و جزم است از وجود حقی برای غیر که از سوی غیر قاضی به عمل می آید. و به معنی علم و آگاهی و مشاهده به معنی معاینه است که از طریق علم و آگاهی است.<sup>۳</sup>

شهود جمع شاهد نیز آمده، (( لا تَعْلَمُونَ مِنْ ... عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُوداً ... ))<sup>۴</sup>، ایضاً جمع آن

۱. الدسوقی، مصطفی محمد، حاشیة الدسوقی، دار إحياء الكتب العربية - بیروت، ج ۴، ۱۴۰۱ ق، ص ۱۶۵.

۲. رعینی، محمد بن عبدالرحمن، مواهب الجلیل، دار الكتب العلمية - بیروت، ج ۸، ۱۴۱۶ ق، ص ۱۶۲.

۳. گلپایگانی، سید محمد رضا، کتاب الشهادت، انتشارات خیام - قم، ۱۴۱۴ ق، ص ۱۷؛ مغنیه، محمد جواد، فقه الصادق علیه السلام، مؤسسه انصاریان - قم، ج ۵، ۱۴۲۱ ق، ص ۱۳۶؛ بهجت، محد تقی، جامع المسائل، دفتر معظم له - قم، ج ۵، ۱۴۳۰ ق، ص ۱۹۹.

۴. یونس، ۶۱.

اشهاد (( ... و يَقُولُ الإِشْهَادَ هَوْلَاءَ ... ))<sup>۱</sup> (( و يَوْمَ يَقُومُ إِشْهَاداً ... ))<sup>۲</sup>. دقت در آیات نشان می دهد که شهود جمع شاهد به معنی حاضر و بیننده و اشهاد جمع شهادت به معنی شهادت کننده است.<sup>۳</sup>

ابوحنیفه گوید: (( شهادت از مشاهده که همان معاینه و دیدن است اشتقاق شده است، پس از آنجایی که سبب مطلق ادای شهادت، معاینه و دیدن است، آنرا شهادت نامیدند. و نیز گفته شده؛ شهادت مشتق شده از معنی حضور است؛ بنابراین وقتی کسی می گوید در فلان مجلس شهادت دادم یعنی حاضر شدم. شهادت حجت است ولی حجت الزام آور نیست زیرا خبری است که احتمال صدق و کذب آن می رود و نیز خبر واحد موجب علم نیست. قضاوت مستلزم سببی است که سبب عمل شود و آن معاینه و دیدن است؛ بنابراین قضاوت اولویت دارد و نیز نصوصی وجود دارد که امر به عمل به شهادت کرده اند مانند؛ قول خداوند که می فرماید: ((شَهِدِينَ مِنْ رِجَالِكُمْ))، ((اِنَّانَ ذُوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ)) و پیامبر (ص) که می فرماید: ((البينة على المدعى)) که در آن دو معنی نهفته است. اول اینکه؛ مردم در منازعات و خصومات خود که زیاد هم هست و اقامه حجتی که سبب علم گردد از آنها متعذر است، نیاز دارند که به شهادت عمل کنند. دوم؛ الزام شهود به شهادت است زیرا شرع شهادت آنها را موجب قضاوت قرار داده است؛ زیرا پیامبر فرمودند؛ شهود را اکرام کنید چون خداوند حقوق را بوسیله آنها زنده زنده می گرداند.<sup>۴</sup>

حقوقدانان برای شهادت تعاریف متعددی بیان کرده اند. بعضی معتقدند ((شهادت عبارتست از اخبار شخص از امری به نفع یکی از طرفین و به زیان دیگری))<sup>۵</sup>. برخی دیگر گفته اند: (( شهادت

۱. هود، ۱۸.

۲. غافر، ۵۱.

۳. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش - تهران، ج ۷، ۱۳۸۱ ش، ص ۷۸۹؛ فیروز آبادی شیرازی، مجدالدین محمد بن یعقوب، قاموس المحيط، کتابخانه امیریه - اصفهان، ج ۱، ۱۳۰۱ ش، ص ۲۰۶؛ فیومی، احمد بن المقرئ، مصباح المنیر، انتشارات دارالفکر - قم، ج ۱، ۱۳۰۶ ش، ص ۲۸۴.

۴. سرخسی، شمس الدین، المبسوط، دار المعرفة للطباعة و النشر و التوزیع - بیروت، ج ۱۶، ۱۴۰۶ ق، ص ۱۱۱.

۵. امامی، سید حسن، حقوق مدنی، انتشارات اسلامی - قم، ج ۶، ۱۳۷۷ ش، ص ۱۸۹.